

KLEIO

ZESDE JAARGANG
NUMMER 2

1965

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN
IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR:

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter; H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 5402*

H. E. DE WOLFF, *1e secretaris; Het Zicht 109, Den Haag, tel. 070-666506*

DRS. F. NAUTA, *2e secretaris; Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 1582*

DRS. D. DE BOER, *penningmeester; Pieter Lastmankade 34^{III}, Amsterdam-Z.,
tel. 020-721713*

postrekening 6269 van de Twentsche Bank, Minervaplein 25, A'dam-Z.,

t.n.v. D. de Boer, onder vermelding van: contributie VGN

ZR. DRS. A. J. M. ALKEMADE, *Rotterdam*

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, *Drachten*

DR. F. DROST, *Arnhem*

MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, *Amersfoort*

DR. B. A. VERMASEREN, *belast met de buitenlandse betrekkingen;*

Willem III laan 36, Breda

*CONTRIBUTIE: f 12.50 per kalenderjaar, het abbonement op 'Kleio' inbegrepen;
het blad verschijnt 6 x per jaar*

LEDENADMINISTRATIE:

*De ledenadministratie berust bij DRS. F. NAUTA, Mispelstraat 35, Den Haag, tel.
070-681582. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres (zo mogelijk ook aan Drs.
D. de Boer). Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters,
eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnr., adres van school van hoofdbe-
trekking*

COMMISSIES:

ORGANISATIECOMMISSIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIEK

Leden: DR. P. F. M. FONTAINE / P. KLIJNSMA / A. C. BOONSTRA

Secretaresse: MEJ. DRS. E. M. FREITAG, Meander 571, Amstelveen

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN / DRS. G. VAN ROON / MEJ. DRS. F. H. ABAS

Secretaresse: MEJ. DRS. J. G. BERFEL0, Ottoburgstraat 43, Rijswijk, tel. 070-118229

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

*Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS / DRS. H. J. NANNEN / DR. D. J. ROORDA /
G. WIJLING*

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-4527

*Secretaris Raad van Beheer Kleio-Didactica: G. WIJLING, Oranjeplein 8, Haarlem,
tel. 02500-13405*

Abonnement voor leden gratis; voor niet-leden f 9.— per kalenderjaar, opgave aan

DRS. F. NAUTA, Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-681582

*Administratie: VAN GOOR ZONEN, postbus 290, Den Haag of DRS. F. NAUTA
Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-681582*

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

ZESDE JAARGANG - NUMMER 2 - APRIL 1965

MEDEDELINGEN BESTUUR EN COMMISSIES

Bestuursbesluit dd. 16-2-1965

Het bestuur van de VGN,
overwegende dat het voor het Nederlandse geschiedenisonderwijs en de VGN
van het grootste belang is meer bekendheid te geven aan het bestaan, het
streven en de standpunten van de VGN,
overwegende ook, dat zulks meer dient te geschieden dan het geval is,
heeft besloten in te stellen een commissie belast met ledenwerving en con-
tacten met pers, radio, TV en andere instellingen of personen die zich met
het onderwijs bezig houden en „public relations”, en heeft deze commissie
van de volgende instructie voorzien:

- art. 1 De commissie belast met ledenwerving en contacten met pers, radio, TV en andere instellingen of personen wordt genoemd „propaganda-commissie”.
- art. 2 De commissie bestaat uit minstens één bestuurslid en een nader vast te stellen aantal niet-bestuursleden.
- art. 3 Het bestuur benoemt de voorzitter van de commissie na overleg met de commissie.
- art. 4 De commissie onderzoekt de mogelijkheden van de ledenwerving en doet dienaangaande voorstellen aan het bestuur.
- art. 5 De commissie belast zich met de uitvoering van bestuursbesluiten ter zake van ledenwerving.
- art. 6 De commissie onderzoekt de mogelijkheden van contacten met pers, radio en TV en doet dienaangaande voorstellen aan het bestuur.
- art. 7 De commissie belast zich met de uitvoering van bestuursbesluiten ter zake van contacten met pers, radio en TV.
- art. 8 De commissie onderzoekt de mogelijkheden meer bekendheid te geven aan de standpunten van de Vereniging bij instellingen en personen buiten het geschiedenisonderwijs staande en doet dienaangaande voorstellen aan het bestuur.

- art. 9 De commissie belast zich met de uitvoering van bestuursbesluiten ter zake van het meer bekendheid geven aan de standpunten van de Vereniging bij instellingen en personen buiten het geschiedenisonderwijs staande.
- art. 10 De commissie doet bij monde van haar voorzitter in de bestuursvergadering verslag van haar werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter van de Vereniging of de commissie dit verzoekt.
- art. 11 De commissie geeft ter algemene ledenvergadering een schriftelijk jaarverslag van haar werkzaamheden.
- art. 12 Indien in de commissie verschil van mening bestaat met betrekking tot haar werkzaamheden, wordt dit meningsverschil met het bestuur besproken en beslist het bestuur.

N. J. Maarsen
voorzitter

* * *

De Fibulaprijs

Ter bevordering van het onderzoek in de geschiedenis in de ruimste zin des woords, heeft de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis met medewerking van het Historisch Genootschap en de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland de Fibulaprijs ingesteld, waarvoor de uitgever C. A. J. van Dishoeck periodiek een bedrag van f 1.000. - ter beschikking stelt. De Fibulaprijs zal worden toegekend ter bekroning van een oorspronkelijke en onuitgegeven studie in de Nederlandse taal van een auteur beneden de 35 jaar, die een onderwerp op het gebied van de Nederlandse geschiedenis in de ruimste zin des woords behandelt op een voor de belangstellende leek, in het bijzonder voor jonge mensen, bevattelijke wijze.

Onder geschiedenis wordt hierbij mede verstaan:

politieke, economische, agrarische, technische, sociale, rechts-, institutionele, kerk-, kriegs-, letterkundige, kunst-, wetenschaps-, godsdienst- en cultuurgeschiedenis, historische aardrijkskunde, geschiedenis van onderwijs en pedagogie, geschiedenis van de wijsbegeerte, de hulpwetenschappen van de geschiedenis voorzover zij direct betrekking hebben op het historisch onderzoek, en de aangrenzende wetenschappen zoals archeologie, volkskunde enz.

De vaste jury van de Fibulaprijs bestaat uit:

Prof. Dr. F. W. N. Hugenholtz, voorzitter, aangewezen door het Historisch Genootschap;

H. Dijkstra, secretaris, hoofdredacteur Fibulareeks;

F. C. J. Ketelaar, lid, namens de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis;

Dr. D. J. Roorda, lid, namens de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland.

Bij de beoordeling van een ingezonden studie vult de jury zich aan met deskundigen in het onderwerp dat in de studie wordt behandeld.

* * *

Nieuwe leden Kleio per 1-3-1965

Drs. W. Wijnhoven, van Gaverenlaan 19, Breda; B. P. L. Lückner, Hoogstraat 4, Tegelen; J. Baalbergen, Chassistraat 111, Amsterdam; G. Sneller, Stalp.v.d. Wieleweg 6, Delft; Mej. W. v. d. Spek, Leliestraat 29, Goes; S. P. M. Verheij, Jacob Mosselstraat 65, Den Haag; L. Balt, Vincent van Goghstraat 34, Leeuwarden; Drs. J. J. H. de Boer, Blekerskade 6, Alkmaar; L. F. J. Sanders, Zijpendaalstraat 112, Nijmegen; Drs. R. H. Cools, Burg. Falkenaweg 69, Heerenveen; Mej. T. A. v. d. Meer, Hofstedestraat 52b, Rotterdam-6; T. C. de Rood, Bilderdijklaan 25, Hoogeveen.

* * *

Geschiedenisconferentie

Van vrijdagnamiddag, 7 mei tot zaterdag 8 mei na de lunch houdt de Vereniging van geschiedenisleraren in Nederland, afd. commissie postacademiale vorming - zoals reeds enige malen is medegedeeld - haar jaarlijkse collegeconferentie.

Ditmaal in het conferentie-oord Evert Kupersoord, Stichtse Rotonde 11, Amersfoort (tel. 03490-12545).

Onderwerp: Het Communisme.

Spreekers: Prof. Dr. B. Delfgauw uit Groningen over: tweeërlei democratie.
Prof. Dr. J. W. Bezemer uit Amsterdam over: de huidige verhoudingen in Rusland.

Prof. Dr. E. Zürcher uit Leiden over: de huidige verhoudingen in China.

Deelnemersprijs: f 12,50. Voor hen die beslist een kamer voor één persoon wensen, is dit f 15,-. Reiskosten boven de f 3,- worden gerestitueerd.

Opgave voor deelneming: Zo spoedig mogelijk (het vorige jaar moesten helaas meer dan 40 personen worden teleurgesteld) en uitsluitend door overschrijving van genoemd bedrag op giro nr. 527314 t.n.v. penningmeester commissie postacademiale vorming der V.G.N., Den Haag.

Ligging conferentieoord: Het ligt vlak bij het grote verkeersplein op de Amersfoortse berg, en is te bereiken vanaf het station met bus 55 of 56 der N.B.M.; uitstappen halte „Oude Lichtenberg” (bus rijdt elk kwartier; duur van de rit $\pm$ 10 min.).

Er zij opgemerkt dat de inspectie van het V.H.M.O. en van de kweekscholen achter de postacademiale vorming staan en deze aanbevelen.

de Commissie

DE EZEL TUSSEN TWEE HOPEN HOOI

Het omvangrijke vak en onze beperkte vermogens

Hoe het die ezel in het sprookje verging, weet ik niet meer precies. Hier in mijn parabel is hij geschiedenisleraar. Men vergeve mij de onvriendelijk aandoende beeldspraak, en men sta mij toe naar de ondertitel te verwijzen: hebben wij niet met de ezel gemeen dat ook ónze vermogens beperkt zijn? En worden ook wij niet onweerstaanbaar aangetrokken door de voortreffelijkheid van twee hopen hooi?

Het is hooi om in te bijten, hooi van bijzondere lekkere kwaliteit! Welke collega voelt zich niet, in zijn meest idealistische buien althans, begaan met het hële mensdom van álle tijden? Een titel als: Van oermens tot wereldburger liegt er niet om. Ons vak is omvangrijk. Het is uitgestrekt in de ruimte, want het omvat de historie van de hele wereld. Het is ook uitgestrekt in de tijd, omdat het zich bezighoudt met mensengeschiedenis van alle tijden. Daar liggen dus mijn twee hopen hooi, en de ezel aarzelt. Hij weet het niet. Het hooi op beide hopen is lekker. Waar te beginnen? Ook ik aarzel, zelfs nu ik kiezen moet waar ik wil beginnen met alleen nog maar beschrijven. Dan ben ik aan de consumptie - lees: de toepassing in de school - nog lang niet toe.

Laat ik dan maar bij de uitgestrektheid in de ruimte beginnen. Die mondiale hoop hooi ziet er in al zijn versigheid uitdagend-lekker uit. Hij ligt daar zo verrukkelijk aantrekkelijk neergeschud, dat ik wel haast moet balken van vreugde bij de gedachte aan de lekkere happen die ik verzwelgen zal. Sommige pleidooien voor mondiale geschiedenis óók in de school, zijn immers knap in elkaar gezet, met argumenten die indruk maken. Locher's hoofdstukken in het boek Gestalten der geschiedenis 1) bijvoorbeeld, bevatten zo'n pleidooi, en het verdient ernstig genomen te worden. Wie ermee accoord gaat dat mensheid en menselijkheid in de moderne geschiedenis in het middelpunt staan, kan al bijna geen ander „centrisme” meer kiezen. En zelfs als men toch nog Europacentrisch les zou willen geven, kan dat dan op verantwoorde wijze gebeuren als men niet telkens dat andere tegenover het eigene plaatst? Ranke's aanduiding van de volken buiten Europa, nog in 1881, als „Völker des ewigen Stillstandes” 2), is een uitlating die wij in ieder geval niet meer voor onze rekening zullen nemen. Wij kunnen onze confrontatie met die volkeren niet begrijpen, zonder van hun voorafgegangene geschiedenis - die waarlijk zo onbewogen niet was - althans iets te weten. Lees bijvoorbeeld Palmer's beschrijving, in zijn handboek 3), van de Japanse ontwikkeling die plaats vond al vóór de Amerikanen het land openstootten. Openheid in ons belangstellingsveld zij vanzelfsprekend: Qua patet orbis! Tot in China toe, waar het pas geeft. Want natuurlijk heeft Presser gelijk: na de Franse behoren ook de Russische, en last but not least de Chinese revolutie besproken te worden 4). Ook dat plaatst de docent dan weer op zijn minst voor de opdracht het voor-revolutionaire China binnen zijn gezichtsveld te brengen, een opdracht

waar hij met behulp van wat ijver (postacademiale colleges!) en lectuur 5) ook wel iets van terecht zal brengen.

Tot dusverre heeft het er alle schijn van, alsof ik het met Locher volslagen eens zou zijn. Ook hier echter is schijn bedriegelijk. Ik heb reeds een belangrijk voorbehoud gemaakt, in het tussenzinnetje „waar het pas geeft”. Locher zelf trouwens erkent hoe onhistorisch veel mondialistische voor- gangers geweest zijn. Wij zien in zijn overzicht hoe daar de geschiedenis óf plaats moest maken voor een soort land- en volkenkunde, óf prijsgegeven werd aan ideologie of systeembouwerij. Hoe kan de school daar volgen, waar geleerden nog geen begaanbaarder wegen hebben aangegeven? Het zou alleen kunnen als wij bereid zouden zijn tot dilettantisme in de slechte zin van het woord, en juist ten aanzien van dit risico is Locher geen duidelijke gids 6). Ook met het interessante artikel De eenheid van de algemene geschiedenis van Van der Pot 7) kan men slechts tot de conclusie komen dat de richting van volstrekt mondialisme voor de school nog geen hanteerbare conceptie bieden kan. Van der Pot geeft een indeling der mondialisten in drie groepen. Zijn z.g. „cultuurpluralisten” kunnen ons in school slechts opleveren wat Geyl eens poespas in kinderhoofden genoemd heeft 8). De opvattingen van de tweede groep, de mensen met een „heilshistorische” visie, zijn ook in het gunstigste geval slechts gedeeltelijk mondiaal. De „unitair-mondialisten” tenslotte, de enige groep waar Van der Pot serieuze verwachtingen van koestert, kwamen nog niet veel verder dan hypothesen en voorlopige verkenningen. Historici en ethnologen zullen meer nasporingen moeten doen naar historische samenhangen tussen de grote cultuurgebieden en continenten. Dat is nuttig, en volgens Van der Pot ook urgent. Anderen staan hier skeptischer tegenover, zoals Schöffers, die van mening is, dat deze contacten en samenhangen tussen de culturen in het verleden niet meer dan oppervlakkig waren 9).

Dus mag men dan zeker betwijfelen of schoolhistorici ooit aan de toekomstige ontdekkingen der unitair-mondialisten het geraamte voor een school-leergang in de geschiedenis zullen kunnen ontleenen. Een minimum aan compositorisch houvast is in ons moeilijke schoolvak toch nog wel noodzakelijk.

Mijn conclusie is dus dat een gematigd-Europacentrische, of beter nog een open-Europacentrische opbouw van ons werk voorlopig nog het minst verwerpelijk is. De term open-Europacentrisch lijkt me nog het meest geschikt om er mee aan te geven dat men op zijn tijd niet bang moet zijn voor een enkel, niet al te omvangrijk caput selectum, waarin aan de historie van volstrekt buiteneuropese culturen eens wat aandacht besteed wordt.

We hebben nu dus wat slierten hooi van de ene berg voor toekomstige consumptie uitgekozen, en wenden ons om. Daar ligt die andere, de bundel hooi „van alle tijden”. De oermens heeft de belangstelling van heel wat leerlingen. De hobby voor prehistorie, bijvoorbeeld in de Jeugdbond voor Geschiedenis, maar ook weldaarbuiten, is een gezond ding. De wereldburger aan het andere eind van het verhaal, de contemporaine cosmopoliet, is al evenzeer in trek. Er is heel wat gebeurd sinds G.W. Kernkamp in zijn oratie 10) een voorzichtig pleidooi leverde voor wat contemporaine geschiedenis. Er steekt in dat betoog

nog een brok verontschuldiging voor zo'n onwetenschappelijke belangstelling, en ook schemert er een straaltje hoop dat het gelukken mag die belangstelling op de leerlingen over te dragen in een nog alleszins bescheiden hoeveelheid tijd die de docent in kwestie er voor dacht uit te trekken. De tegenwoordige pleidooien voor contemporaine geschiedenis spreken wel andere taal. Over de wetenschappelijkheid van hun hobby tonen deze pleiters niet al te veel aarzeling, soms vragen zij, zoals alle mensen met echte hobby's, nogal veel tijd, en zeker maken ze uitdrukkelijk gewag van de grote belangstelling van de leerling voor de actuele geschiedenis 11).

Wij zullen allen wel eens constateren hoe adolescenten opleven, als ze juist bij de behandeling van het recente verleden het gevoel krijgen, dat het ze aangaat. Het is ook zeker wel eens goed, leerlingen te laten voelen, hoezeer ook een flinke portie uit de historie tussen de oermens en de wereldburger macht over ons leven blijft uitoefenen. Zo kan men heel wat geschiedenis contemporain noemen. „Der Historiker kann im Grunde nur die Geschichte seiner Zeit erzählen“, aldus Lessing 12). Die uitspraak wil ik graag onderschrijven, als ik tenminste kritisch tegenover mijn eigen tijd mag staan!

Zo vind ik dat men zich, bij al dat actualiseren van het verleden, toch wel eens mag afvragen of V.H.M.O.-leerlingen zelfs in onze utilitair ingestelde tijd niet wat begrip zouden moeten bewaren voor een benadering van het verleden, ook om der wille van dat verleden zelf 13). En nu ik hier toch met instemming een denkbeeld van Huizinga naar voren haal, wil ik wel opbiechten, dat ik hem vooral waardeer omdat hij me laat zien, hoe voor een goed historicus een brok cultuur van het verleden tot leven kan komen. Als het onderwijs in de talen - en nog zo een paar vakken - in onze scholen een verhevener doel dient dan africhting tot nuttige vaardigheden, dan is het zeker ook onze opdracht samen met de collega's in die vakken, iets aan dat verheven doel te doen. Dat ik hiervoor mijn keuze deed voor een weliswaar open, maar toch Europacentrische behandeling, hangt zeker ook samen met mijn overtuiging dat ons aandeel in deze taak der cultuuroverdracht niet onbelangrijk mag zijn. Misschien zal men willen beweren dat ik met het voorgaande open deuren intrap, maar dat is allerm minst juist. Wij schieten immers tekort in de taak der cultuuroverdracht, door een beschamend gebrek aan collegiaal samenwerken in een veel-te-klassikale school. Niet dat ik alle project-werk even nuttig of geslaagd vind, maar met meer overleg over de raakvlakken tussen de vakken en een grijpen van alle kansen bij werkweken, school-studiereizen en excursies, zou er al heel wat gewonnen zijn. Juist omdat wij hierin nog falen, vrees ik dat de pleidooien voor contemporaine geschiedenis onbedoeld de proporties binnen ons vak, de juiste dosering der tijdvakken scheef kunnen trekken.

Onbedoeld. Hoewel ik niet achter alle argumenten der pleiters sta, wijs ik toch het pleidooi als geheel allerm minst af. Wij zullen immers, in die geest schreef ik reeds, de geschiedenisleraar die aan de Russische en de Chinese Revolutie niet toekomt, in gebreke moeten stellen. Niettemin geloof ik dat het goed is, één van de aarzelingen die ik in Kernkamps oratie beluisterde,

nog eens ernstig te overwegen.

Kernkamp vermeldt hoe Fruin de tijd na 1795 bij gebrek aan gegevens voor zuiver wetenschappelijk onderzoek nog niet rijp achtte 14), en hij citeert ook Von Treitschke's tegenstanders, die hem verweten „neueste Geschichte sei Publizistik, nicht Wissenschaft” 15). Wij zouden, als Kernkamp, dergelijke bezwaren op zij kunnen schuiven, maar ik wil dat toch zo maar niet doen. Ze kregen zelfs voor mij nog meer relief, toen ik dezer dagen in één van de deeltjes van de Aids for teachers series 16) de volgende zin tegenkwam: „At the end of the sixteenth century, Englishmen were unaware (as men usually are) of the deeper implications”. Deze „unawareness of the deeper implications” is ook ons onvermijdelijk noodlot bij onze eerste pogingen tot bezinning over het gebeuren in onze eeuw. Men zie maareens, bijvoorbeeld in Romein's beschouwingen over de historiografie van de tachtigjarige oorlog 17), wat er allemaal gebeuren moet voor het bont gebeuren zoals de tijdgenoot het waarneemt, tot historisch inzicht van hoger orde is omgesmeed.

Al weer, zo goed als bij de mondiale geschiedenis, waar ik er nauwelijks, zo goed als bij de prehistorie waar ik er in het geheel niet op inging, alweer ligt de dilettant op de loer. De dilettant wel te verstaan in de slechte zin van het woord, de beunhaas. Die beunhaas bedreigt maar al te zeer de dilettant in de goede zin van het woord, de man die er plezier in heeft zelfstandig nieuwe wegen in te slaan, wat de geschiedenisleraar juist ten aanzien van de contemporaine geschiedenis ook zou kunnen doen, maar dan moet dat op een zo hoog niveau, dat het aanzien van het vak gehandhaafd blijft.

Er ligt nu al weer enige tijd een V.G.N.-voorstel over de eindexamenstof ten departemente te verouderen. Dat is jammer, want er kan, met wat inspanning onzerzijds, veel goeds uit dat voorstel voortkomen. Dat geldt voor de in het plan opgenomen capita selecta - waarom zou ik aan een alfa-gymnasiast met wie ik op studiereis in Florence geweest ben, niet eens wat over de Renaissance mogen vragen? -, als we tenminste goed en verantwoord selecteren. Goed selecteren is temeer noodzakelijk omdat we toch, hoe dan ook, tot stofbeperking zullen moeten komen. Dat brengt nogal wat problemen met zich mee, maar die zullen we moeten aandurven.

Minstens even groot echter zijn de problemen verbonden aan het andere deel van ons voorstel, kennis van de laatste halve eeuw. Die halve eeuw verschuift namelijk met ons mee. Ze begint nu al in 1915. Over drie jaar zou men, met een beroep op de tekst van het voorstel, kunnen pogen Wereldoorlog I en de Russische Revolutie uit de stof te bannen. Het zou mij daarom persoonlijk liever zijn, als er „de twintigste eeuw” in het voorstel stond. Dit temeer, omdat de tijd na Wereldoorlog II nu al twee van de vijf decennia van die laatste halve eeuw inbeslag neemt. Dat is een tijd die nog veel minder overzichtelijk voor ons ligt dan de periode van de beide wereldoorlogen. Bij die oorlogen kan men dan tenminste nog zijn voordeel doen met het feit dat het proces van historische oordeelsvorming over dat gebeuren tenminste al wat op gang gekomen is. Het debat 18) over de Duitse oorlogsdoelen in 1914, met Fischer's Griff nach der Weltmacht als inzet, en de discussies over Hitler naar aan-

leiding van Taylor's boek 19) of het slothoofdstuk van Bartstra's Hitlerpocket 20) bevatten een boeiende problematiek, die ons in staat stelt ook de rijpste leerlingen van het V.W.O. bij de behandeling van die stof iets mee te geven, dat de naam voorbereidend wetenschappelijk geen oneer aandoet.

Bij de geschiedenis van die laatste twee decennia evenwel is dat nog vrijwel onmogelijk. Wij mogen al blij zijn dat een enkel postacademisch college en een paar boekjes en artikelen 21) ons enig houvast geven in de veelheid der feiten. Maar daarnaast dringt zich heel wat aan ons op, dat minder geschikt is of nog niet geschikt, omdat er geen lijn in zit of een lijn die bij ons vak niet past. Heel vaak immers ontbreekt in zulke geschriften al meteen het historisch perspectief dat wij toch nodig hebben. En zijn wij dan zelf in staat dat historisch perspectief er in aan te brengen als wij zulk materiaal toch gaan gebruiken voor ons werk 22)? Als wij dat niet, ieder voor zich of tezamen, kunnen, dan wordt het toch „Publizistik”, beunhazerij of hoe men het noemen wil, maar geen geschiedenisles. Hier zal heel wat - mij dunkt gezamenlijke - inspanning nodig zijn, om te voorkomen dat wij bij dit werk ons vak ontrouw worden. Hier is namelijk het risico van dilettantisme nog wel het grootst.

Dit risico is toch al niet denkbeeldig, nu autoriteiten ten departemente en redacteurs in de lerarenpers een ontwikkeling toejuichen waarbij toenemende interesse onder leraren voor didactische vraagstukken betaald schijnt te moeten worden met een verlies aan wetenschappelijk gehalte 23). Ik dacht dat zo ergens, dan toch zeker op dit gloednieuwe terrein van ons vak de vordering van de wetenschap en de uitwerking van een didactiek innig verbonden zouden moeten zijn.

De ezel staat nog tussen de twee hopen hooi. Het is lekker, aan beide kanten, en toch is het ook wel wat riskant om alles dan maar op te eten. Mijn ezel wil eten, en hij kan nu zelf bepalen waar hij dat gretig wil doen, waar voorzichtig. Zelfs kan hij er eens over denken, wat hij beter kan laten liggen. De hongerdood tussen het hooi, hij zal er, wat mij betreft, niet aan hoeven te kreperen.

Toch gaat de boer hem, juist nu die hopen er liggen, zó aan de ketting leggen dat het nog maar de vraag is of hij wel ergens, met een ver uitgestoken tong, wat van dat nieuwe hooi zal kunnen bereiken. Wie die boer is, zal duidelijk zijn aan ieder die het befaamde stuk met het woord „vertrouwelijk” erop in zijn leraarskamer te pakken heeft kunnen krijgen. Wie dit gelezen heeft, weet hoe kort de ketting zal zijn. Consumptie van extra-hooi? Het mocht wat! Een paar sprietjes misschien van de buitenkant. Moeten we dan losbreken? Welnee, de ezel zal doen wat des ezels is. Hij draagt lasten en moet vasten, en als je naar zijn snuit kijkt en zijn gebalk beluistert, schijnt hij toch nog pret te hebben, de arme dilettant. Enfin, het is nu eenmaal een ezel, een dier met beperkte vermogens. De ezel die dit schrijft is trouwens allerm minst een demagogische ezel. Hij probeert een ezelen-beleid uit te stippelen. Wij zullen namelijk door die ellendige ketting heel wat moeten balken tegen elkaar, voor we onze tanden weer vast hebben in dat beetje hooi dat men ons laat. Als de

boer weinig mest en weinig vlees van ons wil, moet hij dat weten. Déze ezel intussen, vertelt alleen maar „vertrouwelijk” hoe hij over die boer denkt.

- 1) Dr.W.den Boer, Dr.F.W.N.Hugenholtz, Dr.Th.J.G.Locher, Gestalten der Geschiedenis, 's-Gravenhage 1960.
- 2) Geciteerd door Locher, a.w., p.198.
- 3) R.R.Palmer, A history of the modern world, New York 1960, p.548 vlg.
- 4) Dr.J.Presser, Schrijsels en schrifturen, Amsterdam 1961, p.116.
- 5) Dr.Z.R.Dittrich e.a., Zeven Revoluties, Amsterdam z.j., bevat een schets van de Chinese Revolutie van de hand van Prof.Dr.E.Zürcher, met literatuuropgave. In de Reflector nummers van aug.-sept.1962, april 1963, okt.1963 en dec.1963 zijn verschillende aspecten van de Chinese Revolutie besproken, door Prof.Zürcher, Jef Last en Dr.W.Drees.
- 6) Op p.203 wordt een zeker dilettantisme aanbevolen, op p.243 leest men evenwel: „voorwaarde blijft altijd gedegen vakmanschap”. Als ik het goed begrijp wil Locher een combinatie van beide, maar geheel duidelijk is het niet.
- 7) Tijdschrift voor Geschiedenis, 1964, p.129 vlg., met uitvoerige lit.opg.
- 8) De vitaliteit van de westerse beschaving, Groningen 1958, p.13.
- 9) Dr.I.Schöffers, „Viel onze gouden eeuw in een tijdvak van crisis”? B. en M., H.G. 78, p.46.
- 10) Herdrukt in: Dr.G.W.Kernkamp, Van mensen en tijden, Haarlem 1931.
- 11) Dr.P.A.M.Geurts O.F.M., Pleidooi voor onderwijs in eigentijdse geschiedenis, 's-Hertogenbosch, z.j., p.10, 11.
- 12) Geciteerd bij Kernkamp, a.w., p.27.
- 13) J.Huizinga, Verzamelde Werken, VII, Haarlem 1950, p.164.
- 14) G.W.Kernkamp, a.w., p.25.
- 15) G.W.Kernkamp, a.w., p.26.
- 16) W.A.Barker, M.A., Religion and politics 1559 - 1642, Aids for teachers series, Nr.2, Published for the Historical Association.
- 17) „Spiegel Historiae van de tachtigjarige oorlog”, in J.Romein e.a., De Tachtigjarige oorlog, Amsterdam 1942.
- 18) E.W.Graf Lynar, Wir diskutieren XII, Deutsche Kriegsziele 1914 - 1918, Ullstein - Bücher, Frankfurt - Berlin 1964.
- 19) A.J.P.Taylor, The origins of the second world war, Hamish Hamilton, 1961.
- 20) Dr.J.S.Bartstra, Adolf Hitler, Phoenix-pocket 1964.
- 21) Dr.P.A.M.Geurts, (a.w., p.8) meent m.i. terecht, dat het onjuist is bij 1945 te eindigen. Toch kan ik geen ander hanteerbaar overzichtje vinden voor deze stof dan H.J.M.Müter, Het onbestorven verleden, wereld-geschiedenis sinds 1945, Utrecht 1963. Belangrijk vind ik ook het Kleio-artikel (V, 5, p.150) van Dr.C.L.van Doorn, omdat het althans enige lijn brengt in een baaiend van feiten over de nieuwe naties. Daarnaast zouden nog enige Reflector-artikelen te noemen zijn, b.v. in het nummer

van jan.1965 het artikel van Vlekke met een duidelijk overzicht over de koortslijn van de internationale politiek na 1948.

- 22) In Reflector-artikelen - b.v. van politieke of maatschappelijke inhoud - ontbreekt dit historisch perspectief wel eens; persoonlijk heb ik mij altijd beijverd het, waar mogelijk en nodig, toe te voegen in de les. Tot dusverre ondervind ik dat tekort nog niet direct als een hinder, al vind ik een nummer dat weinig historische aanknopingspunten biedt, toch altijd wat minder geslaagd. Ik vraag mij intussen wel af, hoe de Reflector-redactie ende geschiedenisleraren die het blad gebruiken, zullen reageren op de op handen zijnde formele scheiding van de vakken geschiedenis en maatschappijleer.
- 23) Weekblad A.V.M.O., 24 december 1964, p. 373 (citaat uit een rede van Dr. Drewes). In Weekblad Genootschap van 23 oktober 1964 verscheen een beschouwing van soortgelijke strekking van de hand van redacteur Drs. J. Scheltens.

D. J. Roorda

CONGRES PLAATSELIJKE EN REGIONALE HISTORIEBEOEFENING

De Culturele Raad van Zuid-Holland hield op zaterdag 21 november j.l. te Delft een studiebijeenkomst over het thema: de plaatselijke en regionale historiebeoefening. Daar waren ongeveer 500 belangstellenden aanwezig, overwegend amateur-historici. Geschiedenisleraren waren er slechts weinigen, hetgeen overeenkomt met de opvallende absentie van vak-historici in de lokale verenigingen voor geschiedenis, waarvan er een twintigtal bestaan in Zuid-Holland.

Om verschillende redenen lijkt het nuttig, dat ook de geschiedenisleraren kennis kunnen nemen van hetgeen er op genoemde studieconferentie werd behandeld. Daarom worden hieronder de samenvattingen van de inleidingen afgedrukt, die respectievelijk Prof. Dr. I. Schöffner en Drs. J. L. van der Gouw hielden, zoals die stonden in de uitnodiging tot de bijeenkomst.

Professor Schöffner beklemtoonde het belang en de mogelijkheden van samenwerking tussen vak-historici en amateurs.

Op de conferentie van geschiedenisleraren over: de plaats van de Vaderlandse Geschiedenis in ons geschiedenisonderwijs op 25 en 26 september j.l. gingen er stemmen op, om in de les van het bekende en naastbij liggende, d.w.z. de lokale geschiedenis, te komen tot de vaderlandse en algemene geschiedenis. In KLEIO jrg.4, nr.4, blz.9-13 publiceerde collega C.G. van den Henge een bijdrage: Over de zin en de praktijk van heemkunde bij het geschiedenis-
onderwijs op V.H.M.O. -scholen.

Dr. F. G. van der Poll

Benito Mussolini

portret contra zelfportret

*Recensie in het
decembernummer
van dit tijdschrift*

in heel linnen band f 23,50

uitgave van

Wie komt in aanmerking voor het leiderschap over een totalitaire staat: een willekeurig persoon of iemand met uitzonderlijke kwaliteiten? Voor het Italiaanse fascisme is deze vraag gesteld door Dr. F. G. van der Poll, in zijn boek

Benito Mussolini

portret contra zelfportret

De schrijver gaat uit van de visie die de Duce op zichzelf had en volgt de denkbeelden over leiderschap die zich bij hem ontwikkelden, deze confronterend met de historische werkelijkheid. Hij concludeert dat Mussolini geen uitgesproken leidersfiguur was en vaak meer de volgeling dan de aanvoerder van zijn partij, waaruit blijkt dat leiders van extremistische bewegingen veelal de wensen incarneren van een politieke groepering of bevolking die hen idealiseert, met miskenning van het feit dat ze slechts gewone mensen zijn.

Ondanks de verderfelijke gevolgen van zijn bewind voor land en volk, was de Duce minder een misdadiger dan wel een karikatuur van de „kleine burger”.

J. B. WOLTERS' UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V. / GRONINGEN

Ondergetekende verzoekt te zenden
rechtstreeks van de uitgever / door bemiddeling van boekhandel

..... ex. **BENITO MUSSOLINI**

door Dr. F.G. van der Poll

a f 23,50

naam:

handtekening:

adres:

te:

BESTELKAART VOOR
BOEKWERKEN ENZ.

Kan ongefrankeerd
worden verzonden

ANTWOORDKAART

Machtiging 13

GRONINGEN

Het kan voor geschiedenisleraren zijn nut hebben te weten, dat de Staten der provincie Zuid-Holland op 14 februari 1962 een Wetenschappelijk Fonds hebben gesticht: „waaruit aan personen of groepen van personen bijdragen kunnen worden verleend ten behoeve van onderzoekingen, en van de publicatie van de resultaten daarvan, welke kunnen leiden tot verruiming en wetenschappelijke verdieping van de kennis van en het inzicht in de verschillende aspecten van de provincie Zuid-Holland”.

P.A.M. Geurts

GESCHIEDWETENSCHAP EN REGIONALE GESCHIEDENIS

1. Verwetenschappelijking van geschiedbeoefening gedurende de 19e eeuw schiep grote afstand tussen vak-historicus en amateur-historicus.
2. De vak-historicus trok zich terug in eigen wetenschappelijke wereld en op macro-historische onderwerpen. Methode en techniek bleven „geheim van de keuken”.
3. De amateur-historicus werd aan zichzelf overgelaten en teruggedrongen naar micro-historisch onderzoek, vooral familie-, dorps-, stads- en streek-geschiedenis. Gevaar van dilettantisme werd groter naarmate de geschiedwetenschap zich ontwikkelde.
4. Nieuwe richtingen in de geschiedwetenschap brengt de vak-historicus nu ook op het terrein van de regionale geschiedenis. De zgn. „gewone man” uit het verleden is in het gezichtsveld geraakt. Aandacht voor woontoestanden, kleding, voeding, vermaak, levensopvattingen, misdadigheid, gezinsgrootte en -samenstelling, gebruiken en gewoonten etc. Een sterke ontwikkeling vertonen vakken als de sociale, agrarische, de psychologische, de culturele en de demografische geschiedenis.
5. Juist bij dit micro-historisch onderzoek begint de tijd te dringen, omdat sneller dan ooit tevoren de maatschappij aan het veranderen is en veel van nabij of ver verleden verloren gaat, o.a. gebruiken en gewoonten, streekkarakter, oude historische overblijfselen, traditioneel levenstempo, sociale en morele opvattingen, etc. Wat vandaag nog kan worden vastgelegd, is vaak morgen verdwenen.
6. Het gevaar is groot dat de vak-historicus de amateur-historicus op diens terrein blijft negeren of, erger nog, gaat verdringen. Dit is cultureel en maatschappelijk ongewenst.
7. Maar ook uit praktisch oogpunt verwerpelijk. Samenwerking tussen vak-historicus en amateur-historicus op het gebied van de regionale geschiedenis zou vruchtbaar kunnen zijn: vermeerdering van mankracht bij tijdrovend en minutieus onderzoek, grote plaatselijke kennis en ervaring bij amateurs,

toewijding en plezier bij detail-onderzoek juist van de amateurs.

8. Samenwerking tussen vak-historicus en amateur-historicus is moeilijk. Handicaps van de vak-historicus: klein in aantal, micro-historische ervaring en inzicht nog gering, taken op velerlei ander terrein. Handicaps van de amateur-historicus: plezier in het werk mag niet bedorven worden door teveel aan opleiding en grauwe theorie, zijn belangstelling voor het verleden is vaak anders gericht (b.v. lokaal-patriottisme, familie-trots etc.), zijn kijk op het algemene verband blijft beperkt. Geschiedenis is misschien één van de moeilijkste vakken van de geesteswetenschappen.

9. Praktisch lijken enkele zaken verwezenlijkbaar: b.v. het creëren van functies voor vak-historici met „public relations”-taken: groter aandacht voor educatieve taak van historische instellingen (musea, archieven, instituten etc.); streven van historische verenigingen een wetenschappelijker grondslag te geven aan eigen activiteiten; meer aandacht in het onderwijs voor locale en regionale geschiedenis; ontwerpen van plaatselijke projecten van onderzoek voor amateurs o.l.v. beroeps-historici.

10. Er zijn aanwijzingen dat een en ander al aan het gebeuren is. Er bestaat hoop, dat geschiedwetenschap en amateur-geschiedbeoefening elkander toch weer zullen vinden.

Prof. Dr. I. Schöffer

DE PRAKTIJK VAN DE REGIONALE EN PLAATSELIJKE HISTORIEBEOEFENING

Hoewel het een uitgemaakte zaak is, dat in het rijk des geestes niets overbodigs bestaat, omdat onbepaald moet blijven, wat wel of niet noodzakelijk heten kan, lijkt het toch de moeite waard na de behandeling van de plaats van de gewestelijke, regionale en locale geschiedenis in het ruimer verband van de gehele historische wetenschap, ons onderwerp ook nog eens op een andere wijze te bezien en dan voornamelijk uit de gezichtshoek van de maatschappelijke betekenis.

Wij zullen ons dan moeten bezighouden met het gebrek aan belangstelling voor en actieve medewerking aan hetgeen op gewestelijk en plaatselijk gebied gebeurt en te doen valt. Ook met de gebrekkige integratie van een groot deel van de inwoners in hun plaatselijke gemeenschap; ook met de spanning tussen provinciale, regionale en nationale levensvormen enerzijds en het voortschrijdend cosmopolotisch industrialisme anderzijds. De gebrekkige historische integratie van het gewest Holland c.q. van de provincie Zuid-Holland verdient in dit verband mede onze aandacht.

Heeft de gewestelijke en locale geschiedenis hier een maatschappelijke functie

en maakt ook hier onbekend onbemind?

Bestaan er mogelijkheden de materie meer en beter bij de bewoners van stad en land te brengen, waarbij in het bijzonder aan de jeugd mag worden gedacht? Een andere vraag is, in hoeverre hetgeen op het gebied van de gewestelijke en locale geschiedenis is gepubliceerd, voor het doel geschikt is. De liefhebber, die hier tot nog toe eigenlijk alles heeft moeten doen, vraagt zich zelden af wat het maatschappelijk nut van zijn schrifturen zal zijn; het gebrek aan kritische zin ten aanzien van de stof en het onvermogen om de stof in genietbare vorm te gieten is vaak ontstellend. Dit bepaalt mede de reputatie van de gewestelijke en locale geschiedbeoefening en de bruikbaarheid van het geproduceerde.

Wil men de zaak niet als hopeloos beschouwen - hetgeen niet het geval is -, dan rijst de vraag wat gedaan zou kunnen worden om verbetering te verkrijgen. Aan de orde moet dan o. a. komen: het - door het hoger onderwijs in de hand gewerkte - gebrek aan waardering voor de beoefening van de gewestelijke en locale historie en het verstek, dat de leraren bij het M. O. en ander voortgezet onderwijs in deze zaken laten gaan. Ook de opvattingen van de gewestelijke en plaatselijke bestuurders kunnen niet onbesproken blijven. Voor Zuid-Holland weegt mee het ontbreken van een provinciaal rijksarchief, de „esprit de clocher” bij vele plaatselijke historische verenigingen, de jeugd van de gewestelijke historische vereniging met veel te weinig echt werkende leden. De vraag zal dus niet alleen zijn: hoe brengen we kennis van stad en land van Zuid-Holland in historisch perspectief meer en beter bij de inwoners, de vraag zal ook moeten zijn, hoe komen wij met onze kennis en met de vorm, waarin die kennis aan lezer en toehoorder wordt gebracht, op een zodanig niveau, dat de maatschappelijke functie van de regionale en locale geschiedbeoefening inderdaad tot haar recht komt. Het zou kunnen zijn, dat ook ten deze het onderwijs het bolwerk is, dat wij het eerst moeten nemen.

Drs. J. L. van der Gouw

BEKNOPT VERSLAG VAN DE ATLANTISCHE LERARENCONFERENTIE

op 3 november 1964 in het gebouw van O. K. en W. te Den Haag.

De deelnemers aan de Atlantische lerarenconferentie - docenten, die ook aan de studiereizen naar Straatsburg en Parijs hadden deelgenomen - werden verwelkomd door Dr. G. van Zoest, die na een korte openingstoespraak het woord verleende aan Drs. J. van der Valk, plaatsvervangend chef directie NAVO- en WEU-zaken van het ministerie van buitenlandse zaken.

Deze betoogde, dat het jaar 1969, in tegenstelling tot wat men dikwijls hoort beweren, geen fatale datum voor de NAVO is. Wel eindigt dan de eerste termijn, waarvoor het bondgenootschap is aangegaan, maar dat een lid dan

zou uittreden, is nauwelijks denkbaar. Geen staat kan tegenwoordig meer op eigen defensie bouwen en de overgang naar het Sowjet-bloc is, ook voor Frankrijk, totaal ondenkbaar.

Wel zullen zekere structuurwijzigingen in de NAVO mogelijk zijn, maar de aard daarvan zal afhankelijk zijn van uiteenlopende factoren, zoals:

1. De ontwikkeling in het Sowjet-bloc, waar men een oorlog ook te gevaarlijk vindt en derhalve eveneens weinig manoeuvreerruimte meer heeft, waar de landbouw ernstige problemen opwerpt en waar de cohesie tussen de aangesloten staten merkbaar geringer wordt.
2. De ontwikkeling in de niet-gebonden staten. Deze vormen echter een weinig betrouwbaar geheel, waaromtrent niet veel te voorspellen valt.
3. De interne ontwikkeling bij de NAVO-bondgenoten. Een gevoel van verminderde dreiging heeft hier een duidelijke herleving van het nationalisme veroorzaakt. Andere factoren die invloed kunnen uitoefenen, zijn de vorderingen bij het ontstaan van een Europese eenheid en het probleem van de medezeggenschap in de nucleaire defensie.

Overigens is de bewering, dat de organisatievorm van de NAVO zou zijn verouderd, onjuist. Zij heeft zich voortdurend soepel aangepast aan de veranderende omstandigheden.

Vervolgens kreeg Mr. J. In 't Veld, oud-lid van de Eerste Kamer en lid van de Raad van State, het woord. Hij besprak de taak van de parlementariërsconferentie van de NAVO. De deelnemers hieraan vormen geen echt parlement, maar de instelling is desondanks belangrijk door het werk, dat in allerlei commissies wordt verricht. Zo bestaat er een economische commissie naast een culturele commissie. Een militaire commissie van parlementariërs houdt zich o.m. bezig met de integratie van de wapenproductie. Van groot belang is de wetenschappelijke commissie, die een studie maakt van meteorologische en oceanografische onderwerpen, maar ook van insecticiden, van het winnen van zoet water uit de zee, van de automatisering en van hetgeen men wel eens de conflicttheorie noemt. De studie van de materiële en psychologische oorzaken van conflicten kan een waardevolle bijdrage vormen tot het bewaren van de vrede.

Op vele van de hiergenoemde gebieden zijn ook verscheidene andere organisaties werkzaam, maar er bestaat evenwel een efficiënte coördinatie tussen al die instanties.

In de middag vond er een onderlinge discussie plaats tussen de deelnemers, die hiertoe in twee groepen waren verdeeld. Het hoofddoel was, adviezen te verstrekken aan de Atlantische onderwijscommissie, welke meer bekendheid aan haar streven wil geven en allerlei vooroordelen ten aanzien van de NAVO uit de weg wil ruimen.

De commissie heeft indertijd een NAVO-tentoonstelling voor de scholen laten samenstellen. Dit zou een „rondreizende” tentoonstelling zijn, maar zij heeft Den Haag nog nooit verlaten. Bovendien zou zij misschien wel tien jaar onderweg zijn, voordat er een driehonderd scholen aan de beurt waren geweest. Uit de discussie kwamen enkele gedachten naar voren, die misschien

wel verwezenlijkt kunnen worden. Zo werd het idee geopperd, doeltreffend en vooral artistiek verantwoord platenmateriaal te schenken aan alle middelbare scholen, waarbij dan vooral de nadruk moet komen te liggen op de culturele waarden die door de NAVO worden beschermd. Dezelfde eisen zouden moeten worden gesteld aan eventueel door de NAVO beschikbaar te stellen filmstrips of dia-series. Ook is gedacht aan de mogelijkheid een jeugdforum voor de televisie te organiseren, terwijl tenslotte nog het advies werd gegeven, de bestaande NAVO-films eens regionaal te vertonen voor de betrokken docenten. De meeste leraren zullen er geen enkele van kennen, maar de NAVO-film, die de deelnemers aan de studiereizen hebben gezien in het NAVO-hoofdkwartier was van een indrukwekkende schoonheid.

Deze en dergelijke dingen zijn nog in een plenaire slotzitting gerapporteerd, waarna de aanwezigen in de grote vergaderzaal zijn ontvangen door de directeur-generaal voor het onderwijs van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Dr. F. Drost

Didactica

Drs. E. Berg, E. Gordijn, Dr. J. P. Gribling, Drs. H. J. Oldenhof, Th. Prinsen:
GESCHIEDENIS IN TOEKOMSTPERSPECTIEF - deel II
L. C. G. Malmberg, 's-Hertogenbosch z. j. (Voorwoord 1964), geb. f 11,50.

In Kleio IV nr. 5 besprak ik deel I van dit werk. De daar ontwikkelde algemene bezwaren gelden ook voor dit deel. De auteurs zien zich wederom genoodzaakt in hoofdzaak met traditionele begrippen en indelingen te werken. Het laatste hoofdstuk „Op weg naar eenheid”, dat wellicht nog in retrospectie iets nieuws had kunnen brengen, is niet meer geworden dan een beknopte opsomming van feiten omtrent Volkenbond, Verenigde Naties, N.A.V.O. enz. De hieraan gewijde zeven pagina's steken schriel af (in relatie tot de doelstelling van de schrijvers) tegen de elf die gewijd zijn aan „Bismarck en de Duitse eenheid”. Ook vraag ik me af, of de verhouding tussen Franse revolutie en Napoleon (36 pp) enerzijds en de periode tussen de beide wereldoorlogen anderzijds (35 pp) wel past in een werk, dat zo afwijzend tegenover traditionele historische periodisering staat. Is niet juist de tijd tussen de wereldoorlogen bijzonder geschikt om de problemen, waarom het de schrijvers in de eerste plaats te doen is, diepgaand te behandelen? - Naast deze algemene bezwaren nog een enkele opmerking. Op p. 209 wordt aan het eind van een drietal pagina's over de Russische revolutie de vraag gesteld: „Heeft het Westen daardoor (n.l. door een zekere samenwerking na Lenins koerswijziging in 1921) aan eigen ondergang meegewerkt?” De vraag zo stellen en niet beantwoorden is een

retorisch trucje, waardoor de vraag kracht van bewering krijgt. Welnu, wie dergelijke stellingen lanceert in een schoolboek, behoort niet te volstaan met het wekken van emotionele reacties, maar dient ook met argumenten te komen. Het probleem kan niet met gevoelens van pro of anti afgedaan worden. Ook is mij opgevallen, dat op p.212, in een zeer korte samenvatting van „Tussen twee wereldoorlogen” I, beweerd wordt, dat het „faillissement van een liberale geesteshouding” duidelijk was gebleken. Uit het hoofdstuk zelf is het volstrekt niet duidelijk. Trouwens op p. 174 en 180 klinkt wel een iets ander geluid over liberalen. Zijn de auteurs het misschien onderling niet helemaal eens?

P. J. Reimer

Polemica

DWAALSPoor

Kollega Gribbling is geboeid, geboeid door de theorieën van Teilhard de Jardin - Delfgaauw (Delfgaauw met 2 áá's, kollega!). Hij schrijft 1) onder verwijzing naar de ideeën van Teilhard dat „wij de kinderen duidelijk (moeten) maken dat de mensheid ondanks alle ups en downs vooruitgaat in vrijheid en bewustzijn” (Kleio jrg.5 nr.3 p.88). Wij moeten dus het één en ander doen maar, voor dat we dat kunnen doen moeten we weten wat dat één en ander inhoudt. Onze vraag is dus: wat hebben we te verstaan onder de „vooruitgang der mensheid in vrijheid en bewustzijn”? Wij leren onze kinderen altijd dat vrijheid een gevaarlijk begrip is waar veel mee gespeeld en gesold is en dat we zeker niet kunnen vatten zonder het begrip gebondenheid. Wij vragen dus ten eerste: waarvan is de mensheid al meer en meer bevrijd en ten tweede - en deze vraag vinden we wel zo belangrijk voor ons geschiedenisonderwijs - op welke wijze heeft de mensheid van deze toenemende vrijheid gebruik gemaakt? Ten goede of ten kwade? Wij zouden nog een derde vraag kunnen stellen nl.: hoe weet kollega Gr. zo zeker dat de mensheid vooruitgaat in...? Met het stellen van deze laatste vraag verlaten wij echter het door hem aangegeven terrein van het geschiedenisonderwijs en we hebben juist van hem geleerd dat we de begrippen geschiedenisbeschrijving, geschiedenisbeschouwing en geschiedenisonderwijs goed moeten onderscheiden (Kleio jrg. 5 nr.3, p.86), zodat we de behandeling van deze laatste vraag nog even willen uitstellen. Laten we eerst op de door hem gemaakte onderscheidingen. Wat we onder geschiedenisonderwijs hebben te verstaan, laat hij ons raden, maar des te uitvoeriger is hij wat betreft de twee andere geschiedenisbegrippen. „De historicus - zo schrijft Gr. als hij het heeft over de geschiedenisbeschrijving - heeft de plicht om alle feiten zo nauwkeurig en waarheidsgetrouw mogelijk

weer te geven". Wij herhalen: alle feiten zo waarheidsgetrouw mogelijk, en citeren verder: „Wij kunnen dus zeggen, dat de geschiedenis zich met het verleden identificeert. Anders is het, wanneer het om de geschiedenisbeschouwing gaat. Hier hebben wij - wij (W) citeren nog steeds - te maken enerzijds met een beoordeling van de feiten, anderzijds met de verklaring van het historisch gebeuren.... Ook hier identificeert de geschiedenis zich nog met het verleden".

Is hier een historicus-A.D. 1964 aan het woord? Reeds op het gymnasium hebben de kinderen al gehoord dat er een verschil bestaat tussen Herodotus en Thucydides als schrijvers, als geschiedschrijvers. Laatstgenoemde houdt zich in tegenstelling tot eerstgenoemde aan en beperkt zich tot de historische feiten. Het begrip „historisch feit" houdt in dat er ook andere, niet-historische feiten bestaan. Als er in een M.E.-se kroniek vermeld wordt dat in dat-en-dat jaar en op die-en-die dag een kalf met twee koppen is geboren, dan mogen we aannemen dat dat inderdaad geschied is, maar daarom is de geboorte van dat wangedrocht nog geen historisch feit. Als er dus in het verleden ook niet-historische feiten plaats hebben gevonden, dan kunnen we rustig zeggen dat de geschiedenis zich nooit met het verleden identificeert. En aangezien een geschiedenisbeschrijver - om de terminologie van Gr. aan te houden - alleen historische feiten vermeldt en hij uit de wirwar van feiten de historische van de niet-historische moet schiften, dus feiten moet beoordelen, kunnen we hieruit de konklusie trekken dat geschiedschrijving zonder beoordeling van feiten een onmogelijkheid is.

Daar komt nog meer bij. Als we een feit als historisch gekwalificeerd hebben, hebben we dan - zij het slechts - een stukje totale werkelijkheid? Laten we als voorbeeld nemende slag bij Waterloo. Iedereen zal toch deze gebeurtenis als een historisch feit aanvaarden. Wij menen voorts te mogen stellen dat het voor de beoordeling van deze slag-als-historisch-feit irrelevant is of hierbij 40.000 of 35.000 Engelse soldaten gesneuveld zijn. Anderzijds nemen we aan dat niemand zal willen beweren dat het meer of minder sneuvelen van deze soldaten een irrelevant feit is voor de betrokkenen zelf, hun verwanten, enz. Ook dit (niet-irrelevante) feit behoort in zijn volle werkelijkheid tot het verleden en is toch geen historisch feit, zodat we ten tweede male mogen konstateren dat de geschiedenis zich niet met het verleden identificeert. Afgezien van het bovenstaande hadden Gribblings eigen woorden „zo getrouw mogelijk" hem moeten waarschuwen voor zijn merkwaardige ponering.

Wij vermoeden dat kollega Gr. wel beter weet, maar dat hij zijn aandacht er niet zo bij had omdat dit gedeelte niet veel meer voor hem betekende dan een aanloopje. Een aanloopje tot het (geschied)filosofisch terrein, dat hijzelf zeer inkonsekwent - hier opeens geen identificatie geschiedenis-verleden - tot het terrein van de geschiedenisbeschouwing rekent. Het gaat hem in werkelijkheid om de vraag naar „de zin van de geschiedenis" en vanuit de beantwoording van deze vraag marcheert hij naar het geschiedenisonderwijs. „Zin - zo haalt hij met instemming Delfgaauw aan - impliceert richting en richting niet alleen waarvandaan, maar ook waarheen" (kurs.-Gr.).

Als Gribling zich nu verder gehouden had aan een vertolking van Delfgaauw's gedachten, dan waren we misschien op de hoogte gekomen van wat deze terzake beweerde. Helaas gaat hij Delfgaauw op zijn manier inleiden en het resultaat hiervan is niet bepaald indrukwekkend. Volgens Gr. heeft de wijsbegeerte der geschiedenis in ons land maar weinig belangstelling gevonden. „Hoeveel verklaringen immers (??-W) zijn er in het verleden niet gezocht voor het historisch gebeuren? Wij hebben al die verklaringen van wijsgerig standpunt gezien van de hand moeten wijzen”.

Wij moeten bekennen heel het wetenschappelijk oeuvre van Gribling op wijsgerig gebied niet te kennen en wij erkennen dat dit een manco is in onze kennis maar ondanks dat, menen wij dat de manier waarop hij al deze verklaringen van tafel veegt niet bepaald wetenschappelijk is. Wij zetten voorts ook een aantal vraagtekens bij zijn volgende beweringen: „Een wijsgeer is 'op zoek naar de waarheid'. Zelfs - citaat (W) - als zijn hypothese vals is gebleken, heeft hij ertoe bijgedragen, dat de mens een stapje dichterbij de waarheid is gekomen”. Wij vrezen dat zijn hypothese een uitzondering op de in zijn hypothese genoemde regel is endat hij de waarheid beslist niet heeft gediend. „Zin - zo lezen wij verder op - betekent richting, doel 'waarheen'... Waarheen leidt de geschiedenis? ... Wat kunnen wij over de toekomst zeggen? Geschiedenis wordt door de mensen gemaakt (sic!-W) en mensen hebben een vrije wil. Een veelbelovend persoon - nog steeds citaat (W)- kan vroegtijdig sterven, een natuurramp kan een einde maken aan de schoonste toekomst-dromen, een fanaticus kan een wereldramp ontketenen. Om die reden stelt Delfgaauw dat men slechts kan weten 'waarheen', als men weet 'waarvandaan'”. Het zal stellig aan ons liggen dat wij zelfs niet bevroeden kunnen, wat nu „die reden” is van Delfgaauw. Het is ons ook niet recht duidelijk hoe men kan stellen dat de mens de geschiedenis „maakt” terwijl men anderzijds toch oog schijnt te hebben voor de betrekkelijkheid van deze mens en voor het „ingrijpen” van natuurrampen in de geschiedenis. Natuurrampen - dit terzijde - staan niet bepaald bekend als verstoorders van dromen behalve bij de romantici.

Wij moeten tot slot terugkomen op een door ons in het begin gestelde vraag nl.: hoe weet kollega Gribling zo zeker dat de mensheid vooruitgaat in vrijheid en bewustzijn? Hierop is hij het antwoord niet schuldig gebleven, immers we lezen: „Als men de historische gebeurtenissen van de oorsprong der mensheid tot in onze dagen volgt, kan men duidelijk (sic!-W) en op wetenschappelijk (sic!-W) verantwoorde wijze een 'lijn' vaststellen.... Het staat onomstotelijk vast (onomstotelijk, niet meer en niet minder - W) dat de mensheid vooruitgaat... Het is daarom wetenschappelijk (!) volkomen verantwoord als hypothese te stellen, dat de zin van de geschiedenis ligt in de vooruitgang (volgens Teilhard...)” enz. (Kleio V, nr. 3, p. 87).

Kollega Gribling kan toch niet onbekend zijn met het feit dat de werken van Teilhard eerst sinds 1955 - buiten de verantwoordelijkheid van de kerk die hij diende - algemeen gepubliceerd zijn. Wij leven nu in begin 1965. Zijn de uitroepen van „wetenschappelijk, onomstotelijk” ed. dan niet iets te heet

van de naald? Maar ook al waren de werken van Teilhard in 1855 verschenen, dan kan nog de wijze waarop Gr. deze visie opdient ons inziens niet getoleerd worden. Dat is niet wetenschappelijk; iets meer kritische bezinning, iets minder apodictisch poneren ware wel gewenst.

W. M. Westerhuis

- 1) zie artikel „Geschiedenis en Toekomst” door Dr. J. P. Gribling in Kleio V, nr. 3. Voormeld artikel was evenals andere tevoren en daarna opgenomen in een rubriek onder het opschrift „wetenschappelijk”. Zou het geen aanbeveling verdienen om deze kwalificerende naam te veranderen, bv. in theorie der geschiedenis. Buitenstaanders mochten eens denken dat andere rubrieken...

* * *

INSTRUCTIEF EN EVENWICHTIG CONTRA EMOTIONEEL EN SUBJECTIEF!

In Kleio (V, nr. 6, p. 193) tracteert collega Van Roon ons in een tussenzinnetje van zijn recensie over de Mussolini-dissertatie van Van der Poll op een onverteerbaar brokje oordeel. Het instructieve en evenwichtige artikel van Haak - over Fritz Fischer's Griff nach der Weltmacht - zou betere lectuur zijn dan de zeer emotionele en subjectieve behandeling van dit onderwerp door Von der Dunk in de N.R.C.

Het brokje oordeel is onverteerbaar: slechts diegenen die Von der Dunk's artikelen hebben uitgeknipt, of ze op andere wijze kunnen achterhalen, zijn in staat na Van Roon's diatribe zelfstandig te oordelen, haar te verteren. Wij lopen zo gevaar dat Van Roon ons een „laatste oordeel” opdringt, tenzij iemand nog gauw even zou kunnen betogen dat het oordeel een brokje vooroordeel is, niet slechts onverteerbaar, maar ook nogal ongenietbaar.

Bij een vergelijking van T.v.G. 77.p. 307 vlg. en N.R.C. 26/IX/1964 dient men naar mijn mening minder acht te slaan op verschillen in de vorm, meer op verschil in de inhoud. Het spreekt immers vanzelf dat een bespreking voor een breed publiek in een dagblad in een heel andere toon gesteld zal moeten zijn, dan een tot artikel in een vaktijdschrift omgewerkte bijdrage aan een colloquium voor studenten. Blijft daarmee ook Van Roon's woord emotioneel buiten schot? Allerminst. Naar mijn smaak mag men over een onderwerp als de Duitse geschiedenis van de twintigste eeuw best eens emotioneel zijn, maar niet onredelijk, en dat Von der Dunk's journalistiek ook onredelijk zou zijn, suggereert het woord emotioneel in Van Roon's context wel degelijk.

Nu is echter, als we op de inhoud gaan letten, het merkwaardige dat Von der Dunk's betoog alleszins redelijk is, en bovendien volstrekt objectief. Hij geeft namelijk een verslag van de discussie onder de Duitse historici zonder Fischer gelijk te geven: „Het gaat er niet eens om of hij gelijk heeft in de

essentie. Laat hij ongelijk hebben". Aan deze zinnen is het hele betoog over de betekenis van het debat opgehangen. Von der Dunk kiest geen partij. Hij laat slechts de motieven achter, en de consequenties van de standpunten in het debat zien. Ik noem dat niet slechts objectief, maar ook in hoge mate instructief.

Haak daarentegen schaaft zich aan Fischer's zijde. Het gehele artikel bewijst het, en de laatste zin doet in dezen de deur dicht: „Voor de geschiedwetenschap en voor de Duitse publieke opinie moeten wij hopen, dat de inzichten van Fritz Fischer van groeiende invloed mogen zijn". Men mag hieruit niet concluderen dat ik Haak's opvattingen zou durven of willen bestrijden, of dat ik de verdiensten van zijn stuk zou willen loochenen. Ik beweer slechts dat Haak hier duidelijk de subjectiefste is van de twee.

Om nu zelf in deze polemiek ook nog een beetje instructief te blijven, wijs ik de lezers van Kleio, die wellicht niet zo vlot zullen grijpen naar Fischer's boek, dat wel erg dik is, op het pocket'je dat besproken werd in het omstreden N.R.C.-artikel: Wir diskutieren: Deutsche Kriegsziele 1914 - 1918, Uitg. Ernst Graf Lynar, Ullstein Bücher 1964, Frankfurt-Berlin. Door dit boekje kan men enig inzicht verwerven in het onthullende debat over de oorlogsdoeleinden van 1914, dat door Fischer's boek tot leven is gekomen.

D. J. Roorda

Filmkroniek

Onderstaande rubriek opent met een bijdrage van collega A. H. van den Berg. Wij mogen verwachten, dat ook deze rubriek in de toekomst gehandhaafd kan worden.

EEN BIJZONDERE UITGAVE

Naar aanleiding van de verschijning van twee filmstroken:

nr. 517 „De Tweede Wereldoorlog" (70 zwart-wit beelden, f 11,50)

nr. 518 „Nederland in de Tweede Wereldoorlog" (twee stroken, waarvan één strook met 77 zwart-wit beelden en één strook van 19 gekleurde beelden, samen f 20.-).

Beide stroken zijn uitgegeven door de Stichting Centraal Projectie en Lichtbeelden Instituut, Weesperzijde 112 te Amsterdam.

Ze zijn samengesteld en van een begeleidende tekst voorzien door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.

Tijdens de cursus 1963 - 1964 heeft de didactiek-werkgroep Amsterdam zich

op haar maandelijksse bijeenkomsten in het Onderwijskundig Studiecentrum bezig gehouden met de methodiek en didaktiek van een behandeling van de Tweede Wereldoorlog.

Opeen vandie bijeenkomsten werd door mij het bestaande projectie-materiaal over deze oorlog besproken. Mijn oordeel was nogal negatief. In het verslag, van de hand van sekretaris H.H.W. van Eijk, staat: „Spreker is - dit in het algemeen - niet enthousiast over het gebruik van filmstroken: men is gebonden aan de volgorde die door de samenstellers van de strook is vastgesteld en is feitelijk verplicht óók beelden te tonen, die men minder illustratief acht. Losse dia's verdienen daarom verre de voorkeur.

De stroken, zoals zij dan voor ons liggen, bestuderend, kwam hij al spoedig tot de conclusie, dat daarin vaak beelden opgenomen zijn die uitsluitend dienen voor het onderlinge verband van de strook, maar op zichzelf nauwelijks of geheel geen documentaire waarde hebben. Zo b.v. wanneer men een plaatje van een willekeurige dreigende wolkenlucht krijgt vóór men aan 10 mei 1940 toe is. Soms ook blijken bepaalde facetten op verschillende plaatsen in de strook in soortgelijke beelden terug te keren, een andere keer weer blijkt, dat er b.v. wel kaartjes in de strook zijn opgenomen, maar dat die kaartjes van onderling verschillende opzet uitgaan. De ondertiteling die sommige stroken hebben, is niet steeds een aanwinst: de tekst (waarop wel eens kritiek mogelijk is) dwingt de gebruiker te zeer in een bepaalde richting.

Het grootste bezwaar dat spr. ontwikkelt, betreft echter de vraag of beelden als in deze stroken opgenomen de leerlingen eigenlijk wel wat zeggen: als men de strijd op de Atlantische Oceaan illustreert met een foto van een zinkend schip, zien onze leerlingen daar dan wel iets anders in dan b.v. de foto's van de zinkende Lakonia (toen aktueel, v.d.B.) die zij net enkele dagen tevoren op de beeldbuis of in de krant hebben gezien. Of, om een ander voorbeeld te geven, wat roept een foto van marcherende soldaten bij onze leerlingen aan begrip op?"

In de nabespreking kwam, mede naar aanleiding van mijn kritiek op het bestaande projektie-materiaal, de gedachte op om Dr. L. de Jong, directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, te vragen één van onze bijeenkomsten bij te wonen om met hem te spreken over mogelijkheden voor hulp van de zijde van zijn instituut.

Dr. de Jong kwam, en nam zelfs drie medewerkers mee, de heren Groenveld, in 't Veld en Paape. Toen kwamen ter sprake:

1 projektie-materiaal, 2 boekjes met knip-plaatjes, 3 bronnen-boeken, 4 circulatie-mappen uit de doubletten-collectie van het Rijksinstituut en 5 geluidsdocumentatie. Verder sprak Dr. de Jong ook over zijn activiteiten in A.N.O.F.-verband voor de 4 mei-herdenking 1965 en over zijn plannen met de serie televisie-uitzendingen.

Van vervaardiging van boekjes met knip-plaatjes meende men te moeten afzien, omdat de Tweede Wereldoorlog vooralsnog pas in de hogere klassen van het V.H.M.O. aan de orde komt. Het doen circuleren van doubletten-mappen vond Dr. de Jong een goed idee, maar hij was van mening dat een initiatief

daartoe niet van hem moest uitgaan, maar b.v. van de V.G.N.

Geluidsdocumentatie is er al voldoende in de handel. Een gestencilde opgave van de verkrijgbare grammofoonplaten kan men bij het Rijksinstituut aanvragen. Over het doen samenstellen van een bronnenboek wilde Dr. de Jong graag nog eens z'n gedachten laten gaan.

Aan de vraag naar projectie-materiaal is inmiddels al voldaan. De hierboven genoemde stroken van het C.P.L.I. vormen het resultaat van de bemoeienissen van het Rijksinstituut, dat via dhr. Paape later nog weer contact heeft opgenomen met de didaktiek-werkgroep.

Bij de samenstelling van deze stroken is zoveel mogelijk tegemoet gekomen aan de door mij genoemde bezwaren tegen het bestaande materiaal. Er is geprobeerd alle beelden eigen zeggingskracht te geven, zodat men er elke gewenste volgorde aan kan geven, als men de stroken verknipt en er dia's van maakt. Dit is vooral van belang voor degenen, die dia's niet alleen als illustraties bij hun lessen willen gebruiken, maar ze ook willen laten fungeren als uitgangspunt voor hun lessen.

Bij strook nr. 518 is men, zelfs als men de gegeven volgorde wil aanhouden, wel verplicht er dia's van te maken, omdat de gekleurde beelden thuishoren tussen de zwart-wit beelden. In het tekstboekje worden ze zelfs al op de juiste plaats besproken.

De teksten in de beide tekstboekjes, behorend bij de voortreffelijk gereproduceerde foto's, kaarten, affiches, boeken enz., zijn kort en bondig. De teksten vormen samen één verhaal, maar het lijkt me heel goed mogelijk om uit deze teksten de gegevens te lichten die nodig zijn als men de beeldjes, als dia's, los van elkaar gebruikt.

Ik geloof dat we het Rijksinstituut dankbaar mogen zijn voor de manier waarop het z'n belofte aan de didaktiek-werkgroep Amsterdam heeft ingelost en het C.P.L.I. voor de voortreffelijke technische verwezenlijking daarvan.

Drs. A.H. van den Berg

Tijdschriftenkroniek

De redactie is nog in overleg met de medewerkers, die zich hebben aangemeld voor onderstaande rubriek. Zij hoopt dat het resultaat zal zijn een geregelde voorlichting betreffende artikelen voor geschiedenisleraren van belang - in diverse tijdschriften verschenen.

VERNIEUWING VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS, jaargang 23, november 1964.

Blz. 21-24: Drs. A.H. vanden Berg, Dokumentatie: Ontwikkeling in de didaktiek van de geschiedenis bij het V.H.M.O. Hierin wordt aandacht besteed aan het werk van de V.G.N., KLEIO en het C.P.S.

BERICHTEN EN BIJDRAGEN. Tweemaandelijks tijdschrift voor leden en aangesloten scholen uitgegeven vanwege de Ver. voor Christ. nationaal schoolonderwijs, jrg. 38, november-december 1964.

Blz. 14 - 17: W. Bakker, Geschiedenisonderwijs laten aansluiten bij de omgeving. Enkele onderwijsmensen hebben in samenwerking met de directeur van het museum de Waag, zes filmstrips over de geschiedenis van Deventer samengesteld, welke door het gemeentebestuur gratis aan alle plaatselijke scholen ter beschikking werden gesteld.

Geurts

* * *

FIBULA, 5e jaargang, no. 4; september/oktober 1964.

Een algemeen bezwaar mijnerzijds tegen dit Orgaan van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis geldt het feit, dat in strijd met de algemeenheid van de naam van de Bond gewoonlijk slechts de minnaars van de Vaderlandse Geschiedenis en Oudheidkunde aan hun trekken komen. Deze categorie kan in het onderhavige nummer terecht bij een artikel over het „Restaureren en conserveren van antiek textiel”, een „Bijdrage tot de geschiedschrijving van (het kasteel) Brederode”, een aantal korte verslagen van werkkampen en het laatste van een serie van drie artikelen over „De Hunebedden”.

G. A. J. Giezeman

* * *

INTERNATIONALE SPECTATOR, Tijdschrift voor internationale politiek, jrg. XVIII, nr. 9 (mei 1964).

In verband met de vergadering van de NAVO Raad, die van 12 t/m 14 mei 1964 gehouden werd, zijn de in dit nummer gepubliceerde artikelen gewijd aan onderwerpen die verband houden met de Westelijke samenwerking. Het eerste artikel is van de hand van Z.E. Mr. J. M. A. H. Luns en is getiteld „De Westeuropese Unie als katalysator”. Minister Luns verstaat de kunst bepaalde dingen treffend te zeggen, dat blijkt ook hier in de keuze van de titel van zijn artikel. De inhoud van zijn artikel geeft evenwel niet veel nieuws. In het tweede artikel „De Noordatlantische Verdragsorganisatie 1949 - 1964” beklemtoint de schrijver Dr. S. I. P. van Campende niet-militaire werkzaamheden van de Alliantie. Het derde en het laatste, het meest actuele en interessante artikel, getiteld „De Multilateral Force” (M. L. F.) is van de hand van Lt. Gen. b.d. Prof. Th. E. E. H. Mathon. Het is mogelijk dat men dit artikel twee of drie keer moet overlezen en dan nog niet ten aanzien van een of meer onderdelen geheel bevredigd is, maar uiteindelijk krijgt men veel waar voor zijn moeite. Na eerst summier de militaire en financiële overwegingen behandeld te hebben, gaat de schrijver uitvoerig in op de politieke overwegingen van Amerika om te komen tot een M. L. F. In het daaropvolgend

hoofdstuk oefent de schrijver kritiek op het onthouden door Amerika van kennis en inzicht betreffende atomaire zaken, zodat een (Europees) bondgenootschap met de U.S.A. nooit een maximum aan kracht kan ontwikkelen. Een bijzonder leerrijk artikel.

W. M. Westerhuis

* * *

INTERNATIONALE SPECTATOR

Oosteuropese serie, jaargang I, nr. 4; oktober 1964.

De inhoud van deze aflevering maakt weer eens duidelijk, hoe zeer de wereld achter het ijzeren gordijn in beweging is. Men ontkomt niet aan het gevoel, dat in alle Oosteuropese staten endaarbij op allerlei gebieden een strijd woedt tussen de orthodoxie en een meer liberaal-humanistische levensopvatting, een strijd waarin de partij lang niet altijd met de orthodoxie vereenzelvigd mag worden. Men krijgt veeleer de indruk, dat de partij een middenkoers tracht te varen en er daarbij vooral op uit is de politieke leiding te behouden. Het bovenstaande komt in alle afzonderlijke artikelen meer of minder scherp tot uiting. Dr. T. Eekman signaleert in zijn artikel „Filosofie, marxisme en revisionisme in Polen” een discussie „waarbij sommigen ... zich vrijwel van het marxisme-leninisme hebben losgemaakt, anderen in naam daarbinnen blijven, maar griezelig hard aan de grondpijlers ervan rukken...” Drs. M. J. Broekmeijer wijst in zijn artikel „Aktuele ontwikkelingen in de Sowjet-Unie” op de „ideologische driefronten-oorlog zoals die op het ogenblik tegen het burgerlijke Westen, het Chinese dogmatisme en het ... revisionisme in de eigen rijen wordt gevoerd”, en knoopt daar de konklusie aan vast „Aangezien op het Chinese front op leven en dood wordt gevochten, moet de polemiek met hen die het naast staan (hij spreekt over de kunstenaars) wel worden afgezwakt, zo niet gestaakt. Men heeft hen nodig”. Dezelfde geluiden klinken uit het artikel van Drs. H. L. Verhaar „Hervorming van de Sowjet-planning”, dat zich bezig houdt met de opvattingen van Liberman, welke wij in hoofdzaak bij de lezers bekend mogen veronderstellen, en uit het laatste artikel „Partij, kritiek en democratie in Joegoslavië”, wederom van de hand van Broekmeijer.

G. A. J. Giezeman

* * *

KRONIEK VAN AFRIKA van het Afrika-Studiecentrum te Leiden.
Juni-nummer 1964.

De inhoud bestaat weer uit: chronologisch overzicht, aspecten en bijdragen. Uit de inhoud van de aspecten is reeds heel wat belangrijks te noemen. Zo is er: Nigeria na de volkstelling.

Duidelijk zien we de moeilijkheden voor een staat die is samengesteld uit meerdere stamgebieden. Het Noorden is het dichtst bevolkt en daar de stam als een eenheid stemt, bezit men een overwicht op de andere delen.

Over Zuid-Rhodesië vindt men zowel in de aspecten als onder de bijdragen een artikel, resp. „De laatste dagen van een koloniale samenleving” en „Trends in African Nationalism in S.Rh.” door J. van Velsen.

Een poging om de Apartheids-politiek rustig onder de loep te nemen is: „The Transkei-Problems and Prospects” door D. Hobart Houghton. Interessant is o.m. hoe de vestiging van industrieën juist buiten de grenzen van Transkei een reeks nieuwe problemen oproept.

J. van der Meulen en F. L. van Holthoorn trachten door te dringen in het karakter van enkele omwentelingen in West-Afrika.

Opmerkelijk is dat de officieren wel het leger inzetten om de orde te handhaven, maar tot nu toe weinig politieke aspiraties hebben getoond.

September-nummer 1964.

Dit bevat een grote bijdrage: „Het eenzijdig karakter van de export der Afrikaanse landen” door J. J. Sterkenburg.

Aan de hand van vele getallen en uitvoerige overzichten licht de schrijver de situatie toe. M.i. van waarde voor het vak Aardrijkskunde.

Omdat in de meeste artikelen wordt gestreefd naar het belichten van de achtergronden (ook wel historische) heeft dit tijdschrift voor het verstaan van de ontwikkelingen in Afrika grote betekenis.

W.D.J. Lafeber

Actualia

Uit de N.R.C. van 20 november 1964:

TENTOONSTELLING OVER GESCHIEDENIS VAN DE SCHRIJFKUNST

Prof. Dr. E. M. Bruins, oud-Unesco-expert, hoofd van het mathematisch instituut van de Universiteit van Bagdad, heeft gistermiddag in het instituut voor nijverheid en techniek te Amsterdam de reizende tentoonstelling The art of writing ingeleid en officieel geopend. Deze expositie geeft, door de toegepaste systematiek, een even beknopte als complete wereldgeschiedenis van het ontstaan, de ontwikkeling en de mogelijkheden van het schrift. De Unesco propageert daarmee de uitvoering van een van haar belangrijke taken, namelijk de strijd tegen het analfabetisme. De helft van de huidige wereldbevolking kan niet lezen en schrijven.

De expositie was tot 1 februari in Amsterdam en blijft minstens één jaar in ons land.

* * *

CHROESJTSJOW IN DE GESCHIEDENIS

Onderstaand citaat is uit Elseviers weekblad van 24 oktober j.l., uit de rubriek Praetvaeria natuurlijk:

Iemand heeft eens geschreven dat „geschiedenis” een reusachtige hoop afval is, en een ander heeft haar één onafgebroken nachtmerrie genoemd. Voltaire schreef: „L'histoire n'est que le tableau des crimes et des malheurs” en Emerson beweerde dat de geschiedenis der mensheid niet anders is dan een portrettengalerij van individuen; alleen maar biografieën.

Nu de heer Chroesjtsjow op de afvalhoop is geworpen en in zijn nachtmerrie een nieuwe fase is ingetreden, nu alleen nog maar zijn portret tussen al die andere de herinnering aan zijn grote rol in het wereldtableau „des crimes et des malheurs” zal bewaren, zal hij, 's avonds bij het vuur gezeten, terwijl madame mère de thee uit de samowar schenkt, er wel eens over zitten peinzen dat roem een wonderlijke aangelegenheid is. Vier eeuwen geleden noteerde Francis Bacon: „Fame is like a river, that beareth up things light and swollen, and drowns things weighty and solid”. Onder „things” zal hij óók wel „men” hebben verstaan, want mensen zijn, gezien in het geweld der historie, niet méér dan dingen; wanneer zij gaan vervelen, worden zij achteloos op de mestvaalt gegooid.

* * *

BELANGSTELLING VOOR LOKALE GESCHIEDENIS

De volgende twee berichten stonden op dezelfde pagina vande Volkskrant d.d. 24 oktober 1964:

De directie van het gemeente-museum in Arnhem zit in zak en as. Met veel moeite en kosten heeft men ter gelegenheid van het gereedkomen van de Grote of St. Eusebiuskerk een tentoonstelling ingericht gewijd aan de historie van deze vijf eeuwen oude kerk opgetrokken in Nederrijns laat gotische stijl, maar de Arnhemmers laten het afweten. Enkele honderden geïnteresseerden hebben direct na de opening op 18 september even een blik op het uitgestalde materiaal geworpen. Daarna daalde de stilte over de moeizaam bijeengebrachte verzameling.

De Vereniging Heemkennis „Ons Amsterdam” houdt deze winter een cursus in de geschiedenis van Amsterdam voor ieder die daar belangstelling voor heeft.

Gezien de nog steeds groeiende belangstelling voor deze lessen - vorige winter waren er 235 deelnemers - voorziet deze cursus steeds meer in een behoefte. De cursus omvat twaalf lessen, elk van twee uur.

* * *

Uit de N.R.C. van 5 november 1964:

PREHISTORISCH AARDEWERK

De ouderdomsbepaling van prehistorisch aardewerk levert veelal moeilijkheden op indien de vondst door aankoop verkregen wordt en de cultuur niet bekend is, of wanneer de lagen waar het object gevonden werd, onbekend dan wel gestoord zijn.

Aitken, Tite en Reid beschrijven nu een methode om alsnog tot datering te komen door middel van thermoluminescentie. De meeste kleisoorten bevatten enige p.p.m. (delen per miljoen) uranium en thorium en enige procenten kalium, zodat het inwendige van een oude pot aan straling bloot staat van de orde van 1 r per gram per jaar (r = röntgeneenheid), hoofdzakelijk van d-deeltjes.

Een gedeelte van deze energie wordt vastgelegd in de mineralen van de klei, hetzij door het ontstaan van nieuwe roosterstoringen, hetzij door het opvullen van bestaande defecten veroorzaakt door onzuiverheden. Door verhitting, d.w.z. gloeien, kan deze vastgelegde energie omgezet worden in zichtbaar licht, dat gemeten kan worden met een fotomultiplicator.

Op deze wijze konden deze onderzoekers na invoering van enige correcties (o.a. de natuurlijke lichtemissie van het materiaal bij gloeien ende natuurlijke radioactiviteit) tot een cijfer komen van „specifieke gloei”, welke waarde t.o.v. een tijdschaal een lineair verband geeft in een gebied van 1000 j. n.C. tot 6000 j. v.C., zoals gebleken is uit analyses uitgevoerd met 18 potscherven, waarvan de leeftijd archeologisch of met de C-14-methode bekend was. (Nature 202, p. 1032, 6 juni 1964.)

* * *

Uit de Tijd-Maasbode 17 november 1964:

VERGIFTIGING MET ARSENICUM DE WERKELIJKE OORZAAK VAN NAPOLEONS DOOD?

Deskundigen die haar van Napoleon hebben bestraald met neutronen zijn van oordeel dat de Franse keizer is gestorven als gevolg van arsenicumvergiftiging, aldus is zondag bericht in de Sunday Telegraph.

De deskundigen, die het onderzoek hebben verricht op een Brits centrum voor atoomonderzoek, zijn volgens het blad van plan de Franse regering te vragen het lichaam van de keizer uit de Dome des Invalides te mogen halen voor naspeuringswerk.

Napoleon Bonaparte stierf - als bekend - op 5 mei 1821 op St. Helena, een eiland in het zuiden van de Atlantische Oceaan.

Een der personen die mee heeft gewerkt bij het onderzoek is de Zweed dr. Sten Forshufvud, die drie jaar geleden in een boek het denkbeeld heeft geopperd dat Napoleon werd vergiftigd. Historici en andere deskundigen

waren toen geneigd deze opvatting met een korreltje zout te nemen. De deskundigen die deelnamen aan het onderzoek beweren dat men Napoleon het vergif heeft toegediend in 1816, 1817 en 1818 en dat hij in het jaar voor zijn dood minstens veertig doses heeft gekregen.

Dr. Forshufvud heeft volgens de Sunday Telegraph gezegd dat Graaf Montholon, een vriend en vertrouweling van Napoleon, opdracht van het Franse hof had gekregen hem te doden. De graaf bevond zich geruime tijd voortdurend in Napoleons omgeving. Het vergif werd Napoleon toegediend in kleine doses - de werkwijze der Franse gifmengers uit zijn tijd. Volgens de historici is Napoleon gestorven aan kanker. Een deskundige die leefde in de tijd van de keizer was het hiermee echter niet eens. Napoleon zelf heeft in zijn testament geschreven: „Ik sterf voortijdig, vermoord door de Britse oligarchie en haar gehuurde moordenaar”.

* * *

ONGEWONE HISTORISCHE JEUGDLECTUUR

De Tijd-Maasbode van 4 november 1964 schreef naar aanleiding van het boek: Aak, de jongen uit de steentijd, geschreven door H. Arends en uitgegeven bij A. Roelofs van Goor te Amersfoort:

De held van het verhaal Aak, is een boerenjongen uit de Nederlanden van 6000 jaar geleden. De schrijver is uitgegaan van archeologische vondsten en volkenkundige gegevens. Spelenderwijs - slechts een enkele maal is Arends geforceerd didactisch - maakt men kennis met onze verre voorvaderen, met hun culturen, hun bijgeloof, het ontstaan van lof- en heldenliederen, de eerste, primitieve uitvindingen en de wijze waarop de jongens van zestig eeuwen geleden de meisjes het hof maakten.

* * *

ONDERWERP PROEFSCHRIFT?

Onderstaande zin vormt het slot van een korte beschouwing in Elseviers weekblad d.d. 28 november j.l., over het groeiend aantal stemmen voor de communisten in Italië. Mogelijk zit daarin een thema voor een proefschrift, bv. te schrijven door de vroegere voorzitter der V.G.N., Drs. L.J.M. van de Laar, die in zijn tegenwoordige functie van staatssecretaris van O.K. en W. veel bemoeienis heeft met de opera:

Overigens - heeft men wel eens opgemerkt dat dictaturen slechts daar bloeien waar de opera groot is?

* * *

SLECHTS EEN ENKEL WOORD

Bij de dood van Churchill begon een necrologie in de Tijd-Maasbode van 25 januari als volgt:

Een Engelse historicus die eens het voorrecht genoot Churchill te interviewen, vroeg aan het slot van het gesprek of hij een of meer opmerkingen van zijn gastheer letterlijk mocht citeren. Churchill antwoordde: „Jongen, je kunt niets schrijven dat enig verschil zal maken voor mijn plaats in de geschiedenis”. Van ieder ander zou men zo'n uitspraak aanmatigend vinden, maar Sir Winston kon het zeggen, want het was de waarheid.

* * *

HET MOEST EEN KEER KOMEN

Na het boek van A.J.P. Taylor, The Origins of the Second World War kon men verwachten, dat diens stellingen in Duitsland aanhang zouden vinden, ook in officiële kringen. Op 11 januari j.l. stond in verschillende kranten:

De voormalige Westduitse minister van defensie, Strauss, thans voorzitter van de Christenen-Sociale Unie in Beieren, heeft zaterdagavond in een toespraak in Gunzenhausen bestreden, dat alleen Duitsland schuld draagt aan de eerste en tweede wereldoorlog of deze bewust heeft uitgelokt. „Wij zullen de systematische belasting van het Duitse volk met alle vastberadenheid en veel krachtiger dan tot dusver bestrijden”, aldus Strauss.

Aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog hadden alle betrokkenen „een grote mate van schuld”, zo zei Strauss. Wat betreft de tweede wereldoorlog zei hij: „Hitler heeft het bevel tot de opmars naar Polen alleen gegeven, omdat hij niet geloofde dat Engeland zijn garantieverplichtingen jegens Polen zou nakomen”. De Engelsen hadden jarenlang een politiek gevoerd, die Hitler in de waan bracht dat zij Polen niet zouden bijstaan”.

* * *

HET LAATSTE PORTRET VAN HITLER

Begin december van het vorig jaar kon men in de kranten berichten over - en afbeeldingen van Hitler na zijn dood, vinden. In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 5 december wijdde Zandloper er zelfs een uitvoerige beschouwing aan. Daarbij merkte de redactie in een voetnoot op:

Wie zou menen dat de foto als bewijs van Hitlers dood is bedoeld, moet wel bedenken, dat fotografisch materiaal net zo geduldig is als - volgens een bekend gezegde - papier.

* * *

Omstreeks 20 april a.s. zal verschijnen:

Dr. J. Presser - O N D E R G A N G - De vervolging en de verdelging van het Nederlandse Jodendom, 1940 - 1945.

„Dit boek behelst de geschiedenis van een moord. Een moord, tevens massa-moord, op nimmer gekende schaal, met voorberachten rade en in koelen bloede gepleegd. De moordenaars waren Duitsers, de vermoorden Joden”.
Dr. J. Presser.

Twee delen, gebonden in geheel linnen banden en voorzien van stofomslag. Te zamen 1152 blz. met 128 blz. afbeeldingen op kunstdruk, waarvan het merendeel nog nimmer is gepubliceerd. Formaat 21,6 x 13,7 cm. Prijs f 29,50 (2 delen).

Boekbespreking

Fasen en Facetten, 2e druk, J.M. Meulenhoff, Amsterdam.

Enkele onjuistheden werden verbeterd en ook stilistische wijzigingen zijn aangebracht. Om de bestudering enigszins te vergemakkelijken zal een hulpboekje aan het werk worden toegevoegd.

* * *

Aanvulling van de recensie van Novem I in „Kleio”, 5e jrg., no. 5, pp. 161-165. In mijn recensie van „Novem I” vergat ik te vermelden, dat door mij de 5e herziene druk is vergeleken met de 1e druk van het boek (naar mij bleek was pas bij de 5e druk van een echte herziening sprake).

N. J. Maarsen

* * *

Het bekende „Hongerjaar 1566” van Erich Kuttner is in een moderne gedaante herverschenen in de reeks „Reuzen-Salamander” van de uitgever Querido.

Voor diegenen, die het boek kennen zij hier, wellicht overbodig, opgemerkt dat het een ongewijzigde herdruk uit 1943 betreft.

Wie dit werk ter hand neemt, doet er goed aan eerst het voorwoord van Romein aandachtig te lezen, want deze schildert daar op de hem eigen wijze een portret van de schrijver. Hij geeft daar weer, hoe deze Duitse jood, in de jaren na 1933 de dood heeft gezocht en eindelijk, in oktober 1942, heeft gevonden. „Auf der Flucht erschossen”, zoals dat toen heette. En Romein voegt daar aan toe: „Of zijn beulen begrepen hebben, dat zij zijn dierbaarste wens in vervulling hebben doen gaan?”

Als men deze inleiding heeft gelezen, is men in staat het boek te waarderen, zonder direct geïrriteerd te worden door de dikwijls agressieve toon, waarin

het is geschreven.

De schrijver heeft nl. nogal enkele pretenties. In zijn Voorwoord zegt hij reeds dadelijk, dat hij, hoewel auto-didact op het gebied der historische wetenschap, en zich bewust zijnde van het feit, dat geen enkele periode van onze geschiedenis intensiever is bestudeerd dan juist deze, hij niettemin een principieel nieuwe visie op dit tijdperk wil geven.

Het publiek, dat hij bereiken wil, is een publiek bestaande uit intelligente arbeiders. Terloops zij hier opgemerkt, dat Kuttner deze wel zeer hoog aanslaat. Aan zijn lezers wil de auteur duidelijk maken, dat noch religieuze noch vrijheidslievende motievende voornaamste drijfveren voor onze opstand tegen Spanje zijn geweest.

De felheid waarmee de strijd aanvankelijk wordt gestreden is alleen verklaarbaar, als men hier de strijd herkent van de proletariër, in verzet tegen de misstanden van het vroeg-kapitalistische productie-stelsel.

Hier gaat Kuttner veel verder dan bv. Romein of Presser. Men vergelijkte dienaangaande eens de inaugurale rede van Romein, „Het vergruisde beeld”, of Presser's „De Tachtigjarige Oorlog”.

Maar goed, Kuttner heeft een werk-hypothese, waarvan hij de juistheid aan de bronnen wil toetsen.

Nu is deze methode van werken er een, die ons buitengewoon aanspreekt. De wetenschap der geschiedenis dankt aan deze aanpak talloze, zeer waardevolle werken. Men denke in dit verband maar eens aan de namen van Burckhardt, Pirenne of Weber.

Mogelijk zijn de beelden die zij ons voor ogen hebben getoverd geen fotografische weergaven van de samenleving, maar zij hebben zeker medegeholpen deze maatschappij doorzichtiger te maken.

We mogen gefascineerd worden door de gevarieerdheid in de menselijke maatschappij waarmee de geschiedenis zich bezig houdt, zoals men geboeid kan worden, om een beeld te gebruiken, door het chaotische beeld dat het verkeer in een grote stad te zien geeft.

Bij nauwlettend toezien blijkt, dat deze chaos slechts schijnbaar is; men ontdekt regels, waaraan de enkeling zich conformeert (al geef ik grif toe dat het in bepaalde steden soms moeilijk is deze orde te ontdekken). Zo moet het ook mogelijk zijn om in een bepaalde samenleving deze spelregels te ontdekken, waaraan men bewust of onbewust gehoorzaamt. Het zou misschien zelfs mogelijk zijn om i.p.v. spelregels te spreken van wetmatigheden, mits men zich maar realiseert, dat dit begrip iets totaal anders inhoudt dan het 19de eeuwse begrip „wet”.

Keren we evenwel terug tot Kuttner. Hoeveel waardering we ook mogen hebben voor zijn methode, toch moeten we t.a.v. het resultaat van deze werkwijze enkele ernstige bedenkingen te berde brengen.

Eerste vereiste is nl. een zeer strenge wetenschappelijke discipline. Men moet ten allen tijde bereid zijn, om een ondeugdelijk gebleken werkhypothese op te geven, als blijkt dat deze onhoudbaar is geworden. Dit nu heeft K. niet gedaan. Hij zou en hij moest vanuit de bronnen de prioriteit der economische

factoren bewijzen, en wel volgens het aloude recept, slechts datgene te vermelden, dat bij zijn zienswijze past. Hoewel K. in zijn voorwoord zelf reeds zegt: „Met het geijkte verwijt, dat het historisch-materialisme slechts op een paar moeizaam bij elkaar gezochte toevallige feiten steunt, zal men ons bona fide niet lastig kunnen vallen”, menen we dit toch te moeten doen, al zij grif toegegeven dat dit eclecticisme van geen andere huize is, dan wat Protestantse en Liberale historici bij tijd en wijle toepasten.

Nog bedenkelijker wordt het evenwel als blijkt dat enkele citaten zeer tendentius vertaald zijn.

In een opstel, te verschijnen, of reeds verschenen in een bundel, getiteld „Kritisch Palet”, een eerste uitgave van de „Free University Press” heeft Roelink op enkele van deze onjuiste vertalingen gewezen.

In zijn bijdrage tot deze bundel, „De Nederlandse Opstand een klassenstrijd?” zegt hij o.a. het volgende: „Als de belangstellende lezer, die op bladzijde 199 (bij Kuttner dus) leest: „Perez' echtgenote Ursula was een actieve propagandiste van het Calvinisme; volgens Morillon gaf zij de jonge meisjes van de Antwerpse bourgeoisie les in de nieuwe leer” op de vraag komt, welk zestiende-eeuws Frans equivalent dit klassenstrijd jargon moet dekken, zal hij de opgegeven plaats in de correspondance du Cardinal de Granvelle moeten opslaan.

Hij zal er dit lezen: „mais qu'il est notoir que la femme dudict Perez tient eschole et enseigne jeunes filles, et tous celles que veuillent y venir”.

Tot zover Roelink.

Wat moet tenslotte ons eind-oordeel over dit werk zijn?

Allereerst mogen we nog wel eens duidelijk onderstrepen, dat we een zeer grote bewondering hebben voor de schrijver, die een dergelijk werk onder dermate moeilijke omstandigheden tot stand heeft kunnen brengen. Vervolgens mag er op gewezen worden dat het boek een waardevolle bijdrage heeft geleverd in de discussie over de motieven die tot onze opstand hebben geleid. Dat het kritisch dient te worden gehanteerd, behoeft op deze plaats nauwelijks te worden opgemerkt.

Een boek, dat een historicus niet ongelezen mag laten.

A. C. Boonstra

* * *

Dr. L. de Jong, De Bezetting deel 4, Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam. In dit deel worden besproken: de april-mei stakingen van 1943, de hulp aan onderduikers, de gevangenschappen en concentratiekampen, Ned. Indië onder Japanse bezetting.

Tekst en illustratie zijn uitstekend verzorgd. Wij hopen dat bij de komende 5-jaarlijkse herdenking in mei 1965 vele gemeentebesturen deze documentaire reeks (5 delen) als geschenk zullen aanbieden aan de scholen in hun gemeenten. Deze pocket-serie mag in geen enkele school ontbreken.

A. v. Beuzekom

oog in oog met de historie

NOVEM / WERELD IN WORDING

De methode die historie maakt(e)

DEEL I / PREHISTORIE, OUDHEID, MIDDELEEUWEN [6e druk]

26 kaarten, 145 afbeeldingen, 4 kleurplaten op het thema: mens en dier.

Omvang: 224 blz. Geb. f 7,35.

DEEL II / NIEUWE GESCHIEDENIS [5e druk]

18 kaarten, 178 afbeeldingen, 5 schema's,

4 kleurplaten op het thema: het landschap.

Omvang: 248 blz. Geb. f 7,35.

DEEL III / NIEUWSTE GESCHIEDENIS [9e druk]

30 kaarten, 190 afbeeldingen, 30 grafieken en schema's,

8 kleurplaten op de thema's: boom en stad.

Omvang: 508 blz. Geb. f 12,75.

Novem, de negen schrijvers:

pater W. Beemsterboer S.J., C. J. Canters, mr. A. C. Henny, mej. M. Jacobs,
dr. J. A. J. Jousma, drs. H. J. Nannen, dr. L. C. Suttorp,
drs. G. J. de Voogd, dr. H. F. Wessels.

Voor ieder van de drie delen gelden de volgende beginselen:

- Elk tijdvak vangt aan met een of meer culturele hoofdstukken.
De cultuurgeschiedenis krijgt dus een (ruime) plaats in het geheel.
- De leerstof is afgedrukt in grote letters, toelichtingen en uitbreidingen in een iets kleinere (leesbare!) letter.
- Gebeurtenissen buiten Europa hebben ruimschoots aandacht.
- De Vaderlandse Geschiedenis is – waar mogelijk – ingevoegd in het grote geheel.
- Elk deel heeft aan het slot talrijke interessante, relevante leesteksten – zeer bruikbaar b.v. voor het opgeven van taken.

De methode biedt docenten voldoende bewegingsvrijheid,

ook op het stuk van de volgorde van behandeling.

De illustraties vormen een wezenlijk, functioneel bestanddeel van het boek.

Zij sluiten aan bij de tekst. De typografische vormgeving? Doelmatig.

Zo brengt Novem / Wereld in Wording uw leerlingen

oog in oog met de historie

VAN GOOR ZONEN DEN HAAG

In de boekhandel verkrijgbaar

Er zijn
nu reeds
zes
deeltjes van onze succesreeks
Kleio geknipt
beschikbaar
voor uw geschiedenisles.
Voor een dieper doorleven
en blijvender verwerken
van het historie-onderwijs
zijn deze bescheiden
maar briljante boekjes ideaal.
Stimuleert ook ú
reeds de aandacht
van uw leerlingen met
Kleio geknipt?
Dit zijn de enige 'hulpboekjes'
die het programma
niet verzwaren, maar verlichten
en aantrekkelijker maken.
Tot nu toe verschenen:
De oude beschavingen
De klassieke wereld
Middeleeuwen
De zestiende en zeventiende eeuw
De achttiende eeuw
De negentiende eeuw
Van Goor Zonen Den Haag